

PIESELE DE METAL DIN AȘEZAREA DE EPOCA BRONZULUI DE LA ODAIA TURCULUI (JUD. DÂMBOVIȚA)

RADU BĂJENARU

Articolul prezintă șase piese de metal găsite în timpul săpăturilor arheologice din așezarea de bronz timpuriu de la Odaia Turcului. Patru dintre aceste piese provin din nivelurile de tip Glina ale așezării: fragmentul unui topor plat, un pumnal cu limbă la mâner, o seceră fragmentară și o daltă. Un pumnal miniatural cu placă și nituri a fost găsit în stratul 4 al așezării, în asociere cu ceramică de tip Odaia Turcului, iar o altă seceră fragmentară nu are context precizat. Se discută analogiile și contextele în care apar piese similare în spațiul carpato-dunărean, precum și importanța lor pentru cunoașterea circulației pieselor de metal în bronzul timpuriu din această zonă.

Așezarea de la Odaia Turcului este una dintre puținele așezări de bronz timpuriu din România ale cărei depuneri antropice măsoară peste 1 m grosime și în cadrul cărora au putut fi identificate patru straturi succesive și zeci de complexe de locuire. În cele 12 campanii de săpături arheologice din anii 1979-1988 și 1995-1996¹, pe lângă un bogat inventar compus din ceramică, obiecte de piatră, lut și os, au fost descoperite și câteva piese din cupru sau bronz², piese care formează subiectul studiului de față.

1. Topor plat cu margini ridicate. Piesa este fragmentară; se mai păstrează un colț cu o mică porțiune din tăiș și dintr-o margine. Latura opusă marginii păstrate este ușor îndoită, probabil ca urmare a ruperii toporului. Are patină verde-închis neuniformă și suprafețe exfoliate. Dimensiuni păstrate: L=3,2 cm; l=3,2 cm; gros.=0,6 cm; greutate=35,34 gr. (fig. 1/3). Fragmentul de topor a fost găsit în Gr. 2 din S.I/1987, caroul 9, la -1,40 m adâncime, în asociere cu fragmente ceramice de tip Glina. Gr. 2 are nivelul de săpare cuprins între -0,78-0,85 m, ceea ce înseamnă că aparține celui de-al doilea strat de tip Glina de la Odaia Turcului. De formă tronconică, groapa se adâncea până la -2,40 m, fiind intersectată de alte două gropi (Gr. 1 și Gr. 3) săpate din stratul 4 al așezării, care aveau fundul la -2,00 m (Gr. 1), respectiv -1,65 m (Gr. 3) (fig. 2/1).

Din punct de vedere tipologic, fragmentul în discuție pare a avea cele mai bune analogii în seria topoarelor plate cu margini ridicate (*Randleistenbeile*) de tip

---

¹ Pentru informații privind săpăturile, stratigrafia și descoperirile de la Odaia Turcului, vezi E. Tudor, Dacia NS 26, 1982, p. 59 urm și R. Băjenaru, Apulum 39, 2002, p. 107 urm.

² Nu au fost efectuate analize metalografice pentru niciuna dintre aceste piese.

Glina³. Dacă la mijlocul anilor '70 ai secolului trecut se cunoșteau 5 exemplare, astăzi numărul lor a crescut la 13 (vezi Anexă, pct. A), fără ca aceasta să determine modificări esențiale privind cronologia și răspândirea lor⁴. Deși din punct de vedere tipologic există anumite diferențe între piesele în discuție⁵, toate cele 13 exemplare formează un tip unitar, mai ales dacă avem în vedere contextele din care provin.

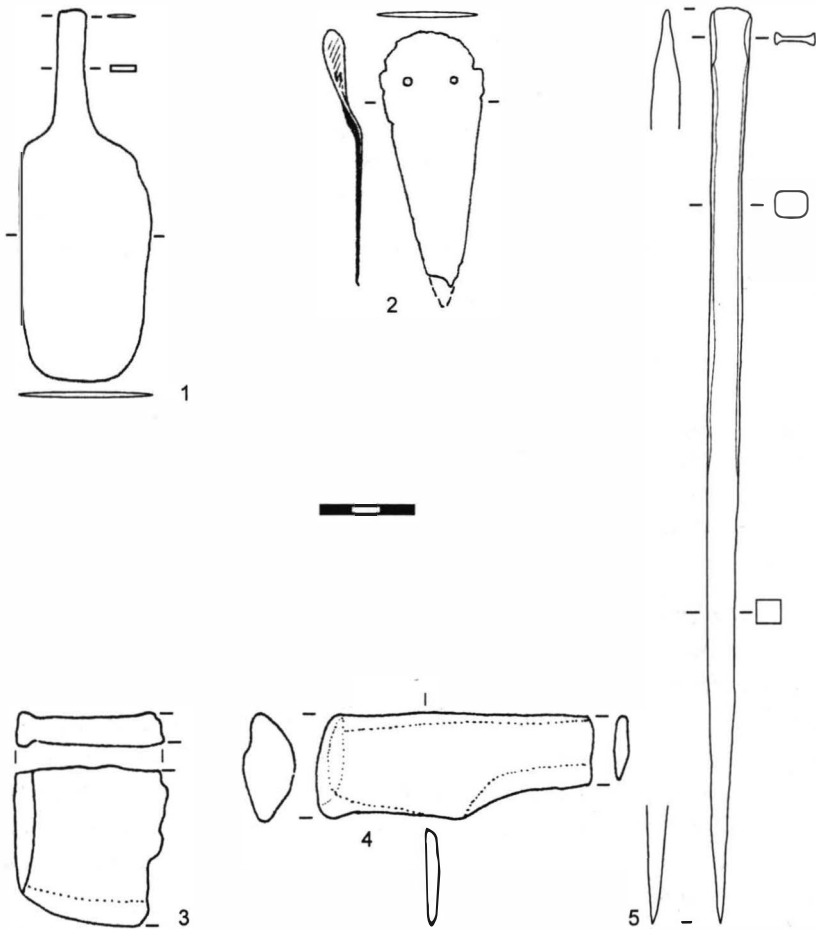

Fig. 1. Piese de metal din așezarea de la Odaia Turcului. 1: pumnal cu limbă la mâner; 2: pumnal cu placă și nituri; 3: fragment de topor plat; 4: fragment de seceră; 5: daltă.

³ A. Vulpe, PBF IX, 5, 1975, p. 64 urm.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Cele mai multe au o formă trapezoidală cu tăiș evazat (Boișoara, Prundu, Sf. Gheorghe), una din piesele de la Crivăț și cele de la Gemenea-Brătulești și Râșnov având colțurile cefei ridicate. Remarc de asemenea apropierea tipologică dintre exemplarele găsite la Glina și Verbicioara, prin aspectul lor pătrășos și margini puțin reliefate, precum și dintre exemplarele cu laturile arcuite concav de la Crivăț și Râncăciov (pentru sursele fiecărei descoperiri vezi Anexă, pct A).

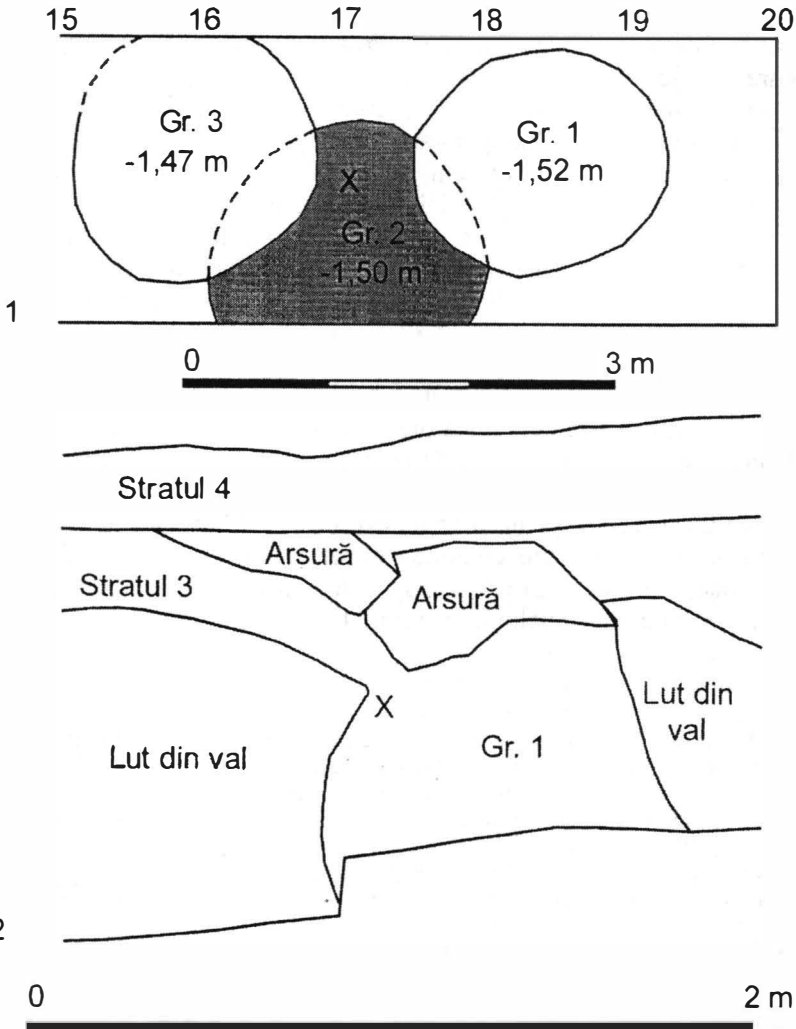

Fig. 2. Odaia Turcului. 1: plan de situație cu Gr. 1-3 din S.I/1987 (X=proiecția locului în care a fost găsit fragmentul de topor plat); 2: secvență din profilul de vest al S.A/1996 cu Gr. 1 (X=proiecția locului în care a fost găsit fragmentul de seceră).

Spațiul în care sunt răspândite topoarele plate de tip Glina cuprinde Oltenia, vestul și centrul Munteniei și sud-estul Transilvaniei (fig. 3). Acest spațiu corespunde în linii mari cu cel al ceramicii decorate cu găuri-buton de tip Glina, relație ce pare a fi susținută și de contextele în care au fost găsite topoarele⁶. Două piese provin din depozitul de la Râncăciov⁷, patru din descoperiri izolate (unul la

⁶ Vulpe, *op. cit.*

⁷ Idem, *Thraco-Dacica* 9, 1988, p. 207, fig. 1/2, 3.

Boișoara⁸, două la Crivăț⁹ și unul la Gemenea-Brătulești¹⁰), iar șapte din așezări (Căzănești¹¹, Glina¹², Odaia Turcului, Prundu¹³, Râșnov¹⁴, Sf. Gheorghe¹⁵ și Verbicioara¹⁶). Piesele de la Crivăț sunt descoperiri întâmplătoare în zona unei așezări de tip Glina cu trei niveluri de locuire, relația lor cu așezarea neputând fi precizată¹⁷. Tot descoperiri întâmplătoare sunt și piesele de la Căzănești (așezare cu fragmente ceramice de tip Coțofeni și Glina) și Sf. Gheorghe-Örkö (așezare atribuită culturii Schneckenberg¹⁸). Din contexte cu ceramică de tip Glina par a proveni piesele de la Prundu, Glina și Odaia Turcului. Însă în condițiile în care nu cunoaștem poziția stratigrafică exactă a toporului de la Glina, nu trebuie neglijat faptul că în această așezare s-au găsit și fragmente ceramice care pot fi atribuite unui orizont cronologic ulterior culturii Glina, orizont ce corespunde sfârșitului bronzului timpuriu sau începutului celui mijlociu¹⁹. Observația este valabilă și pentru toporul de la Verbicioara găsit undeva la limita dintre stratul Glina și cel Verbicioara²⁰. Cât privește cele două piese din sud-estul Transilvniei, contextul nu poate fi precizat. La Sf. Gheorghe-Örkö s-au găsit fragmente ceramice care au analogii în mediul Glina, în grupa Odaia Turcului (ceramica de tip Năeni-Schneckenberg), precum și în descoperiri de tip Monteoru Ic4,3/Ic3²¹, iar la Râșnov există atât fragmente ceramice decorate cu șiruri de perforații, incizii, brâuri și aplicații plastice care se apropie de repertoriul ceramic de tip Glina²², precum și cioburi cu bune analogii în stratul 4 de la Odaia Turcului²³.

⁸ C. Budoiaș, StVălcene 5, 1982, p. 27, fig. 3

⁹ D. Berciu, SCIV 17, 3, 1966, p. 529, fig. 1/1; D. Șerbănescu, G. Trohani, SCIVA 26, 1975, 4, p. 531, fig. 2/3. Prima piesă a fost publicată de Berciu ca făcând parte dintr-un depozit care mai cuprindea un topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Veselinovo și un pumnal cu nervură mediană lată. Ele au fost găsite însă la date diferite, în zone diferite ale pintelului de terasă, astfel încât este puțin probabil ca piesele respective să constituie un depozit (vezi critica descoperirii la Vulpe, PBF IX, 2, 1970, p. 35 urm, nr. 72).

¹⁰ T. Muscă, Valachica 10-11, 1978-1979, p. 116, pl. 1/2.

¹¹ Gh. Petre-Govora, Buridava 2, 1976, fig. 3/3; idem, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995, p. 27, fig. 3/3.

¹² Vulpe, PBF IX, 5, 1975, p. 64, nr. 327, pl. 36/327.

¹³ *Ibidem*, nr. 328, pl. 36/328; Șerbănescu, Trohani, *op. cit.* (supra nota 9), p. 529-530, fig. 2/4.

¹⁴ F. Costea, *Repertoriul arheologic al județului Brașov*, Brașov, 2004, p. 28, fig. 22/2.

¹⁵ M. Roska, *Erdély régészeti repertórium I. ôskor*, Cluj, 1942, p. 146, fig. 305; Vulpe, *op. cit.*, p. 64-65, nr. 329, pl. 36/329.

¹⁶ Berciu, SCIV 12, 2, 1961, p. 231, fig. 1/3; idem, Dacia NS 5, 1961, p. 128, 150, fig. 1/3.

¹⁷ Pentru așezare vezi Berciu, SCIV 17, 3, 1966, p. 529 urm.

¹⁸ Pentru așezare vezi Z. Székely, *Materiale* 3, 1957, p. 149 urm; idem, StComSf.Gheorghe, 1973, p. 133 urm; Zs. Székely, *Perioada timpurie și începutul celei mijlocii a epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, *BiblThracologica* 21, București, 1997, p. 37 urm.

¹⁹ I. Nestor, PZ 19, 1928, 3-4, p. 110 urm, fig. 2/c-d; 6-7; idem, Dacia 3-4, 1927-1932 (1933), p. 226 urm, fig. 7-8.

²⁰ Din descrierea dată de Berciu rezultă că toporul se asociază, cel mai probabil, cu ceramică Verbicioara timpurie (Berciu, SCIV 12, 2, 1961, p. 231; idem, Dacia NS 5, 1961, p. 128, 150), mai ales că la Verbicioara locuirea de tip Glina nu formează o depunere distinctă din punct de vedere stratigrafic (Berciu ș. a, SCIV 2, 1, 1951, p. 238).

²¹ Supra nota 18; E. Zaharia, *Thraco-Dacica* 11, 1990, p. 33 urm.

²² Costea, *Cumidava* 5, 1971, p. 737 urm, fig. 1; 2/1, 5-6.

²³ *Ibidem*, fig. 2/2-3.

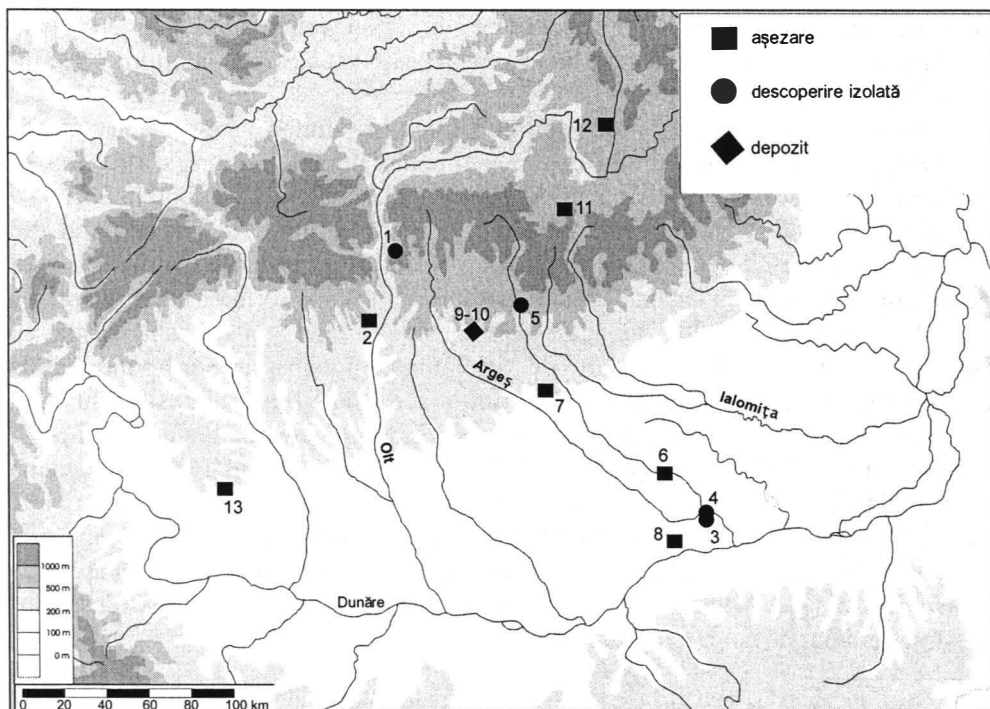

Fig. 3. Răspândirea topoarelor plate de tip Glina (numerele corespund cu cele din Anexă, pct. A).

În concluzie, se poate afirma că cea mai timpurie apariție a toporului în discuție are loc la un orizont cronologic corespunzător culturii Glina. Relația este destul de clară, fiind probată atât de aria de răspândire a pieselor, cât și de cele mai multe contexte cu ceramică în care au fost găsite²⁴. Exemplarul de la Verbicioara sugerează însă persistența acestui tip de topoare (într-o formă ușor diferită) și în cadrul unor grupe ceramice ulterioare Glinei, ce caracterizează începutul bronzului mijlociu în zona respectivă.

2. *Pumnal cu limbă la mâner*. Piesa este relativ bine păstrată, cu patină verde-închis neuniformă și suprafețe exfoliate. Are tășuri pe ambele laturi, vârful drept cu colțuri rotunjite, iar mânerul este aplatizat și ușor lățit la capăt. Lama de formă aproximativ dreptunghiulară are secțiunea lenticulară. Dimensiuni: L=7,7 cm; L mâner=2,5 cm; l mx. lamă=2,7 cm; greut.=8,32 gr. (fig. 1/1). Pumnalul fost găsit în anul 1981 în suprafața C.I/1' la -0,55 m adâncime, într-o zonă în care se aflau resturile Loc. 8, locuința de suprafață al cărei nivel de călcare este indicat de o vatră ce avea crusta la -0,65 m. În jurnalul de săpătură nu se face nicio referire la relația dintre piesă și resturile locuinței respective, astfel încât nu e clar dacă

²⁴ Practic în toate cele cinci așezări din Muntenia și Oltenia în care s-au găsit topoare de acest gen este prezentă și ceramica de tip Glina.

pumnalul face parte din inventarul complexului. Este însă probabilă apartenența sa la stratul 3 (de tip Glina) în condițiile în care nivelul de călcare al stratului 4 se află la -0,50 m adâncime.

Piesa aparține categoriei de pumnale cu limbă subțire la mâner (*Griffangeldolche*)²⁵. Unul dintre cele mai timpurii pumnale de acest tip provine probabil dintr-un mormânt distrus, fiind găsit la suprafața cimitirului de la Sofievka (Ucraina) în 1948²⁶. La o vreme oarecum similară se plasează și pumnalul din nivelul h4 de la Băile Herculane (jud. Caraș-Severin), din mediu Coțofeni²⁷; spre deosebire de piesa de la Odaia Turcului, acestea au lama de formă triunghiulară.

Numărul pumnaletor de acest gen crește în mod considerabil odată cu răspândirea mormintelor tumulare de tip Jamnaja în spațiul nord-pontic și la Dunărea de Jos²⁸, un bun exemplu de la noi în acest sens fiind cel găsit în tumulul distrus de la Mihai Viteazu (jud. Constanța)²⁹. Cea mai bună analogie pentru piesa noastră o reprezintă însă un pumnal găsit în M. 19 din tumulul 10 de la Taraclia (Basarabia)³⁰, mormânt de tip Jamnaja cu prag și capac din bârne de lemn. O altă piesă, aproape identică din punct de vedere al formei, provine din Ungaria, fără a avea însă context precizat³¹. În aceeași categorie se înscrie și pumnalul din așezarea de la Târpești (jud. Neamț), atribuit bronzului târziu (cultura Noua), găsit însă într-un strat deranjat de depuneri ulterioare³².

²⁵ În literatura de specialitate piesele de acest tip apar publicate sub diverse denumiri care indică și posibila lor funcționalitate: pumnal, cuțit (Messer), cuțit-pumnal (Dolchmesser), vârf de săgeată sau vârf de lance. Plecând de la definiția dată de Gretel Gallay (PBF VI, 5, 1981, p. 4) conform căreia orice lamă cu două tăișuri (secțiune transversală simetrică) care nu depășește 40 cm în lungime se încadrează în categoria pumnaletor, înclin să atribui și piesa de față acestui tip de armă.

²⁶ M. Y. Videiko, în *Baltic-Pontic Studies* 3, 1995, p. 125, fig. 69/aq. De fapt cele mai timpurii piese de acest gen par a fi cele din Mesopotamia, din contexte Dinastice timpurii I și II (câtre mijlocul mil. IV î. Ch.) – de exemplu cele găsite la Het Qasim și Tell Agrab (M. Müller-Karpe, *Jahr.RGZM* 42, 1, 1995 (1996), p. 276, fig. 14/2-5). În scurt timp ele vor deveni frecvente în spațiul nord-caucazian, nord-pontic și la Dunărea de Jos (vezi infra nota 28).

²⁷ P. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 17, pl. 8/26.

²⁸ Pumnalele cu limbă la mâner, lama foliiformă, triunghiulară, mai rar dreptunghiulară, și secțiune lenticulară, reprezintă descoperiri obișnuite în inventarele mormintelor de tip Jamnaja și Katakombnaja (de exemplu A. M. Tallgren, *ESA* 2, 1926, p. 52 urm, fig. 38/3, 5; 39/1; A. Häusler, *JshrMitteldtVorges.* (Halle) 48, 1964, p. 70 urm, fig. 2; A. L. Nečitalo, *Svjazi naselenija stepnoi Ukrainy i severnogo Kavkaza v epohu bronzy*, Kiev, 1991, p. 35 urm, fig. 8). O primă încercare de tipologie a pieselor din zona nord-pontică, la S. N. Korenevskij, *SovArh* 2, 1978, p. 33 urm. Cele mai bune analogii ale pumnalului de la Odaia Turcului se regăsesc printre piesele grupei a 4-a (*Ibidem*, p. 42, fig. 8/6-7, 23, 57 etc).

²⁹ M. Irimia, *SCIVA* 32, 1981, 3, p. 347 urm, fig. 2/2.

³⁰ S. M. Agul'nikov, în *Severnoe pričernomor'e: ot eneolita k antičnosti*, Tiraspol, 2002, p. 88 urm, fig. 4/3; V. Dergačev, *PBF* XX, 9, 2002, p. 30 (nr. 82), pl. 20/B 2. Piesa este însă de dimensiuni mult mai mari (13,4 cm lungime).

³¹ J. Hampel, *A bronzkor emlekéi Magyarhonban (III)*, Budapesta, 1896, pl. 225/4.

³² S. Marinescu-Bîlcu, *Târpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR International Series 107, 1981, p. 104, fig. 215/6. În așezare s-au găsit și fragmente ceramice încadrabile în bronzul timpuriu, atribuite de către F. Burtănescu grupului Târpești (Burtănescu, *Epoca timpurie a bronzului*

Tot în categoria pumnalelor cu limbă subțire la mâner se încadrează și piesa de la Crăciunel (com. Ocland, jud. Harghita), considerată a fi vârf de lance³³. În fapt este vorba de un pumnal cu lamă foliformă găsit întâmplător într-un tumul distrus și care a fost atribuit fie bronzului timpuriu³⁴, fie unei etape mai târzii, de caracter Srubnaja³⁵. Dintr-un depozit de la Cugir, încadrat în seria Cincu-Suseni (Hallstatt timpuriu), face parte o piesă publicată ca vârf de săgeată, dar care tipologic poate fi inclusă printre pumnalele discutate³⁶. Cazul nu este singular, mai multe pumnale de acest gen fiind găsite în depozitul de la Lobojkovka (Ucraina), depozit datat în bronzul târziu (Bronz D)³⁷. Merită menționat faptul că una dintre piesele de aici se aseamănă destul de bine cu cea de la Odaia Turcului, fiind însă de dimensiuni mai mari (13,5 cm lungime)³⁸.

Observăm astfel că, în funcție de contextele în care apar, pumnalele cu limbă subțire la mâner și secțiune lenticulară a lamei caracterizează descoperiri databile atât în bronzul timpuriu, cât și în cel târziu. Faptul că cele din zona carpato-dunăreană sunt produse locale ale bronzului timpuriu este susținut de tiparele descoperite în mediul Vučedol de la Sarvaš³⁹. Persistența lor la nivelul bronzului târziu se explică prin încărcătura simbolică pe care o conțin astfel de piese⁴⁰. De asemenea, observăm că majoritatea pumnalelor (și aici mă refer la toate tipurile de pumnale), la nivelul bronzului timpuriu și mijlociu, provin fie din contexte funerare fie din așezări. În schimb, în bronzul târziu/hallstattul timpuriu, cele mai multe ne sunt cunoscute din depozite și din descoperiri izolate. Aceasta implică o schimbare a atitudinii față de pumnal, în fapt o schimbare a funcției pumnalelor ca piese de reprezentare și prestigiu în cadrul comunităților preistorice începând cu mijlocul mileniului al II-lea î. Ch.

3. *Pumnal cu placă la mâner*. Piesa, cu patină verde-închis uniformă, are vârful lipsă și este ușor îndoită din vechime. Este un pumnal miniatural cu placa de prindere rotunjită, două găuri pentru nit păstrate și lamă triunghiulară cu secțiune lenticulară. Dimensiuni: L=5,3 cm; l mx=2,2 cm; greutate=4,96 gr. (fig. 1/2). Nu se

---

între Carpați și Prut, BiblThracologica 37, București, 2002, p. 161 urm). Prin analogiile pe care le are, pare mult mai probabil ca pumnalul să aparțină acestei locuiri.

³³ Z. Székely, SCIV 6, 3-4, 1955, p. 860, fig. 9/4.

³⁴ Zs. Székely, *op. cit.* (supra nota 18), p. 67, fig. 91/7.

³⁵ A. C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, CCDJ 9/BiblThracologica 1, Călărași, 1991, p. 159 (nr. 655), fig. 209/5, cu mențiunea că desenul este greșit, piesa neavând nervură mediană.

³⁶ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 91, pl. 135/4; H. Ciugudean, I. A. Aldea, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien II*, Bistrița/Cluj-Napoca, 2005, p. 98 (nr. 20), fig. 8/1.

³⁷ A. Leskov, PBF XX, 5, 1981, p. 8 urm (nr. 4), pl. 2/19-26.

³⁸ *Ibidem*, pl. 2/19.

³⁹ *Praistorija Jugoslavenskih Zemlja. Eneolit*, 3, 1979, pl. 43/1-2; M. Kuna, *Godišnjak Sarajevo* 19, 1981, pl. 25/14.

⁴⁰ O discuție sumară în acest sens, cu bibliografia, la Vulpe, *Bul.Muz. T. Antonescu (Giurgiu)* 2-4, 1996-1998, p. 25 urm.

cunosc detalii cu privire la condițiile de decoperire; se menționează doar că a fost găsit în stratul 4 al așezării, în asociere cu ceramică de tip Odaia Turcului⁴¹.

Piesa se înscrie în categoria pumnalelor cu placă la mâner (*Griffplattendolche*) și nituri pentru fixarea mânerului. Pe lângă dimensiunile miniaturale, cracteristice pentru exemplarul nostru sunt secțiunea lenticulară a lamei și forma semicirculară a plăcii de prindere. Din România mai cunosc două piese care prezintă caracteristici similare. Prima provine din nivelul 2 al așezării Glina de la Branet (jud. Olt)⁴², fiind practic identică cu cea de la Odaia Turcului. Cea de-a doua piesă, mai zveltă, a fost găsită în mod întâmplător la Bocșa Montană (jud. Caraș-Severin), dar pare a proveni dintr-o așezare de tip Coțofeni⁴³. Un alt pumnal, oarecum apropiat tipologic, însă cu secțiunea lamei rombică și de dimensiuni mult mai mari (13 cm lungime), a fost găsit într-o așezare Coțofeni sau Glina de la Căzănești (jud. Vâlcea)⁴⁴. Remarc faptul ca toate piesele menționate provin din așezări databile în bronzul timpuriu (Coțofeni, Glina, Odaia Turcului).

Pumnale miniaturale (până în 6 cm lungime) cu placă rotunjită și nituri nu sunt specifice doar spațiului nostru. Pumnalul de la Odaia Turcului reprezintă de fapt cea mai estică descoperire a unui tip răspândit în aproape toată Europa Centrală și vestică. O piesă identică face parte din inventarul mormântului 1 al tumulului 10 de la Belotić, pct. Šumar (în vestul Serbiei)⁴⁵. Mormântul se datează de asemenea în bronzul timpuriu, la o vreme apropiată de orizontul Glina⁴⁶. Tot dintr-un context funerar, caracteristic pentru Aunjetitz, provine pumnalul de la Matuškovo (SV Slovaciei), care măsoară 5,5 cm lungime și care are aceleași trăsături tipologice ca și precedentele⁴⁷.

Piese identice au fost găsite și în Franța⁴⁸, Marea Britanie⁴⁹ și Irlanda⁵⁰, conturându-se astfel un tip de pumnal miniatural răspândit pe o arie foarte vastă, de la Dunărea de Jos la Atlantic. Acest tip (care în momentul de față nu numără mai mult de 20 exemplare) capătă consistență mai ales prin contexte și datare, fiind

⁴¹ Tudor, *op. cit.* (supra nota 1), p. 67, fig. 6/19.

⁴² A. Ulanici, CAMNI 2, 1976, p. 54, fig. 18/3.

⁴³ Roman, *op. cit.* (supra nota 27), p. 17, pl. 8/28.

⁴⁴ Gh. Petre-Govora, SCIV 21, 3, 1970, p. 485. fig. 2/2; idem, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995, p. 37, fig. 2/2.

⁴⁵ M. și D. Garašanin, Zbornik Beograd 1, 1958, p. 20, fig. 2.

⁴⁶ Apropierea între pumnalele de la Branet, Odaia Turcului și Belotić au fost deja menționate de I. Motzoi-Chicideanu, Gh. Olteanu. SCIVA 51, 2000, 1-2, p. 27. Piesa din M. 5 de la Mokrin la care mai fac trimitere autorii este o variantă ușor diferită, lama având o nervură mediană destul de pronunțată. Mai apropiată tipologic de piesa noastră îmi pare pumnalul din M. 168 de la Mokrin, care are placă rotunjită, secțiunea lamei lenticulară și care măsoară 7,5 cm lungime (B. Jovanović, în *Mokrin II. Early Bronze Age Necropolis*, Beograd, 1972, p. 30. pl. 1/3).

⁴⁷ J. Vladár. PBF VI, 3, 1974, p. 30 (nr. 51), pl. 3/51. Menționez că piesa nu este singulară în zonă, însă se apropie cel mai mult din punct de vedere tipologic de cea de la Odaia Turcului.

⁴⁸ Gallay, *op. cit.* (supra nota 25), p. 53 (nr. 148), pl. 7/148; p. 54 (nr. 157), pl. 7/157; p. 65 (nr. 180-181), pl. 8/180-181; niciuna din piese nu măsoară mai mult de 7 cm lungime.

⁴⁹ S. Gerloff, PBF VI, 2, 1975, p. 161 (nr. 247), pl. 23/247 (5,4 cm lungime).

⁵⁰ P. Harbison, PBF VI, 1, 1969, p. 8-9 (nr. 14, 20), pl. 1/14, 20 (ambele de cca. 7,5 cm lungime).

caracteristic doar bronzului timpuriu și începutului celui mijlociu. Cele mai timpurii piese provin din contexte Glockenbecher și Glina, iar cele mai târzii din mediul Aunjetitz.

4-5. *Seceri*. Din așezarea de la Odaia Turcului provin două fragmente de seceri. Prima are o patină verde-deschis uniformă; se păstrează mânerul, lățit și îngroșat la capăt, și începutul lamei. Dimensiuni păstrate: L=5,7 cm; l max.=2,1 cm; greut.=30,23 gr. (fig. 1/4). În ceea ce privește condițiile de descoperire, știm doar că a fost găsită în cursul campaniei din 1982. Cea de-a doua piesă era identică din punct de vedere tipologic cu prima, însă de dimensiuni ceva mai mici. Din ea se păstra doar o parte din mâner, de asemenea cu capătul îngroșat. Piesa a fost găsită în Gr. 1 din S.A/1996, caroul 4, la -0,92 m, groapă ce pornea de la baza stratului 3 al așezării (-0,65 m) și care perfora panta sudică a valului de apărare, în asociere cu fragmente ceramice de tip Glina (fig. 2/2). Din păcate a fost pierdută în cadrul laboratorului de restaurare metale al IAB.

Ambele fragmente se încadrează în categoria secerilor de tip arhaic (*Rebmesserartige Sichel* - probabil varianta Deva după tipologia elaborată de Mircea Petrescu-Dîmbovița⁵¹). Din cele opt piese de acest gen care îmi sunt cunoscute⁵², trei provin de la sud de Carpați: două la Odaia Turcului și o descoperire întâmplătoare la Căzănești (jud. Vâlcea)⁵³, asocierea lor cu ceramică de tip Glina fiind foarte probabilă. Celelalte cinci exemplare se concentrează în jumătatea sud-estică a Transilvaniei, două putând fi puse în legătură cu așezări de tip Wietenberg (Sighișoara⁵⁴ și Livezile⁵⁵). Astfel și în cazul secerilor de cupru sau bronz reținem orizontul Glina ca fiind cel mai timpuriu în care asemenea piese își fac apariția. Ele reprezintă de fapt transpunerea în metal a cuțitelor curbe din piatră și silex (*Krummesser*), piese foarte frecvente în cadrul grupelor bronzului timpuriu din spațiul carpato-dunărean⁵⁶.

6. *Daltă*. Piesa este întreagă, bine păstrată; inițial avea o patină verde-închis uniformă cu suprafețe ușor exfoliate; în urma curățării în cadrul laboratorului de restaurare metale a IAB, a căpătat o culoare auriu-închis. Daltă are un capăt ascuțit și celălalt lățit cu margini ridicate. Secțiunea în jumătatea ascuțită este rotundă, iar în jumătatea activă este rombică. Dimensiuni: L=19,2 cm; l tăiș=0,7 cm; gros.=0,5 cm; greut.=37,19 gr. (fig. 1/5). A fost găsită în S.A/1996, caroul 1, în colțul sud-estic, la -0,97 m, pe o dungă de arsură ce marchează baza stratului 2 al așezării, în asociere cu ceramică de tip Glina. Prin marginile ridicate ale capătului lățit, piesa este

⁵¹ Petrescu-Dîmbovița, PBF XVIII, 1, 1978, p. 8-10.

⁵² Vezi Anexă, pct. D.

⁵³ Petre-Govora, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995, p. 37, fig. 2/4.

⁵⁴ K. Horedt, *Dacia NS 4*, 1960, p. 129, fig. 13/1; Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 9, nr. 3, pl. 278/3; N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA 19, Bonn, 1994, p. 233, pl. 130/2.

⁵⁵ Boroffka, *op. cit.*, p. 233, pl. 149/7.

⁵⁶ Horedt, *op. cit.*

singulară din punct de vedere tipologic. Dălți asemănătoare, dar nu identice, sunt cunoscute în mediu Coțofeni sau Glina (Căzănești, jud. Vâlcea, pct. Cărămidărie⁵⁷ și Platformă⁵⁸), fiind caracteristice pentru bronzul timpuriu din zona noastră.

Prin context, piesele prezentate mai sus completează imaginea asupra obiectelor de metal care circulă în bronzul timpuriu în această zonă și indică o anumită diversitate a contactelor și relațiilor comunităților respective cu arii culturale mai mult sau mai puțin învecinate. Cel puțin patru din cele șase piese de la Odaia Turcului provin din mediul Glina, număr destul de mare comparativ cu alte așezări de acest tip, iar pumnalul cu limbă subțire la mâner este cel de-al șaptelea pumnal ce poate fi pus în legătură cu descoperiri de tip Glina⁵⁹.

Interesant este faptul că cele șase pumnale publicate aparțin unor variante tipologice diferite. Cum am menționat deja, pumnalul miniatural de la Branet sugerează contacte cu bazinul mijlociu al Dunării și, mai departe, cu Europa Centrală, în timp ce piesele de la Căzănești și Crivăț cu spațiul egeean; în fine, pumnalele cu limbă la mâner de la Glina și Odaia Turcului indică legături cu spațiul nord-pontic. De fapt, asemenea încercări, frecvente în literatura de specialitate, de a stabili zone de origine și influență pentru diferite piese, sunt pur speculative și se bazează, în cel mai fericit caz, pe un număr mai mare al pieselor respective în zonele considerate a fi de origine. În cazul de față, constatăm de fapt că cele mai apropiate tipare (din punct de vedere spațial, cronologic și tipologic) pentru pumnalele considerate a fi de origine sudică din mediul Glina, provin de la nord de aria Glina, din așezări de tip Jigodin și Copăceni⁶⁰, iar pentru cele cu analogii în spațiul nord-pontic, tipare găsim către vest, în aria Vučedol⁶¹. Astfel, în loc de influențe, importuri sau contacte, cred că avem de-a face mai degrabă cu o modă preluată și răspândită de centre metalurgice, care produc piese cu o anumită semnificație și încărcătură simbolică pentru persoanele și comunitățile epocii respective.

Pentru bronzul timpuriu, pumnalul reprezintă cea mai răspândită armă din întreaga Europă, de la Atlantic până în Caucaz, astfel încât marea diversitate tipologică a acestui tip de piese apare ca firească. Se pare însă că funcția și semnificația pumnalelor sunt similare în întreg acest spațiu, dacă avem în vedere

⁵⁷ Petre-Govora, *op. cit.*, p. 37, fig. 2/1.

⁵⁸ Idem, *Buridava 2*, 1976, fig. 1/11.

⁵⁹ Pe lângă cele de la Odaia Turcului și Branet menționate în studiul de față (Anexa B/5, C/3), un pumnal cu limbă la mâner provine de la Glina (Nestor, *Istoria României I*, București, 1960, p. 91, fig. 17/5), altul, neilustrat și nedescris, a fost găsit întâmplător într-o așezare de tip Glina de la Brezoale, jud. Dâmbovița (informații amabile E. Alexandrescu-piesa se află la MNIR); două piese din context Coțofeni sau Glina provin de la Căzănești, jud. Vâlcea (supra nota 44), iar un alt pumnal găsit întâmplător la Crivăț, jud. Călărași ar putea fi pus în legătură cu așezarea de tip Glina din pct. Islaz (Berciu, *op. cit.*-supra nota 9-fig. 1/2).

⁶⁰ Este vorba de așezările de la Lelicieni, jud. Harghita (P. Roman, A. Dodd-Oprîtescu, Pál János, *Beiträge zur Problematik der schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, Mainz am Rhein, 1992, p. 158-158, fig. 80/4a-c) și Fântânele, jud. Cuj (M. Rotea, *Thraco-Dacia* 14, 1993, pl. 13/9).

⁶¹ Supra nota 39.

contextele din care provin. Cele mai multe au fost găsite în morminte (aria Glockenbecher în Europa vestică și centrală, aria Jamnaja în Europa sud-estică și zona nord-pontică, observația fiind valabilă și pentru spațiul egeean), un număr însemnat provenind și din așezări. Se remarcă lipsa aproape completă a pumnalelor din depozite, situație care, cel puțin pentru spațiul nostru, contrastează cu cea a topoarelor cu gaură de înmănușare transversală care provin aproape exclusiv din depozite și decoperiri izolate. Este foarte probabil ca, așa cum remarca Joseph Maran, cele două mari categorii de arme ale bronzului timpuriu (pumnalele și topoarele cu gaură de înmănușare transversală) să reprezinte simboluri cu înțelesuri diferite⁶². De fapt, prin contextele de descoperire, observăm că funcția și semnificația pumnalelor sunt similare atât în eneolitic cât și în bronzul timpuriu, singurele diferențe fiind de ordin tipologic⁶³.

Anexă:

A. Lista topoarelor plate cu margini ridicate de tip Glina:

1. Boișoara (jud. Vâlcea). Descoperire izolată în albia pârâului Boișoara (C.Budoiaș, StVâlcene 5, 1982, p. 27, fig. 3).

2. Căzănești (jud. Vâlcea), pct. Cărămidărie. Descoperire întâmplătoare în cadrul unei așezări cu ceramică de tip Coțofeni și Glina, precum și dintr-o fază târzie Verbicioara (Gh. Petre-Govora, Buridava 2, 1976, fig. 3/3; idem, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995, p. 27, fig. 3/3).

3-4. Crivăț (or. Budești, jud. Călărași), pct. Islaz. Descoperiri întâmplătoare în zona unei așezări de tip Glina (D. Berciu, SCIV 17, 3, 1966, p. 529, fig. 1/1; A. Vulpe, PBF IX, 2, 1970, p. 35, nr. 72, pl. 65/G; idem, PBF IX, 5, 1975, p. 64, nr. 326, pl. 36/326; D. Șerbănescu, G. Trohani, SCIVA 26, 1975, 4, p. 531, fig. 2/3).

5. Gemenea-Brătulești (com. Voinești, jud. Dâmbovița). Descoperire izolată (T. Muscă, Valachica 10-11, 1978-1979, p. 116, pl. 1/2).

6. Glina (jud. Ilfov). Descoperire sistematică (săpături) în cadrul unei așezări de tip Glina (A. Vulpe, PBF IX, 5, 1975, p. 64, nr. 327, pl. 36/327).

7. Odaia Turcului (com. Mătășaru, jud. Dâmbovița). Descoperire sistematică (săpături) în cadrul unei așezări de tip Glina.

8. Prundu (jud. Giurgiu), pct. Botul Ursoaicei. Descoperire sistematică (săpături) în cadrul unei așezări de tip Glina (S. Morintz, B. Ionescu, SCIV 19, 1, 1968, p. 118; A. Vulpe, PBF IX, 5, 1975, p. 64, nr. 328, pl. 36/328; D. Șerbănescu, G. Trohani, SCIVA 26, 1975, 4, p. 529-530, fig. 2/4).

9-10. Râncăciuv (com. Călinești, jud. Argeș), pct. Dealul Săracului. Depozit descoperit întâmplător compus din două topoare plate de tip Glina și un topor cu

⁶² Maran, în R. M. Boehmer, J. Maran (ed.), *Lux Orientis. Archäologie zwischen Asien und Europa. Festschrift für Harald Hauptmann*, Rhaden/Westf., 2001, p. 282.

⁶³ Pentru cele mai timpurii pumnale din zona noastră, vezi I. Vajsov, PZ 68, 1, 1993, p. 103 urm.

gaură de înmănușare transversală de tip Izvoarele (A. Vulpe, *Thraco-Dacica* 9, 1988, p. 207, fig. 1/2, 3).

11. Râșnov (jud. Brașov), pct. Cetatea Feudală. Descoperire sistematică (săpături) în cadrul unei așezări de tip Schneckenberg; piesa (ca de altfel întreg materialul de tip Schneckenberg) se afla în poziție secundară, depunerea din bronzul timpuriu fiind deranjată de construcția fortificației medievale (F. Costea, *Repertoriul arheologic al județului Brașov*, Brașov, 2004, p. 28, fig. 22/2).

12. Sfântu Gheorghe (jud. Covasna), pct. Örkö. Descoperire întâmplătoare în zona așezării de tip Schneckenberg (M. Roska, *Erdély régészeti repertórium* 1. *őskor*, Cluj, 1942, p. 146, fig. 305; A. Vulpe, *PBF IX*, 5, 1975, p. 64-65, nr. 329, pl. 36/329).

13. Verbicioara (com. Verbița, jud. Dolj), pct. La Trestii. Descoperire sistematică (săpături) în cadrul unei așezări; piesa a fost găsită la baza stratului Verbicioara și imediat deasupra celui Glina (D. Berciu, *SCIV* 12, 2, 1961, p. 231, fig. 1/3; idem, *Dacia NS* 5, 1961, p. 128, 150, fig. 1/3; A. Vulpe, *PBF IX*, 5, 1975, p. 65, nr. 330, pl. 36/330).

B. Lista pumnalelor cu limbă subțire la mâner și lama cu secțiune lenticulară, din spațiul carpato-dunărean:

1. Băile Herculane, jud. Caraș-Severin, pct. Peștera Hoților. Descoperire sistematică (săpături) în nivelul h4 în asociere cu ceramică de tip Coțofeni (Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 17, pl. 8/26).

2. Crăciunel (com. Ocland), jud. Harghita. Descoperire întâmplătoare, cercetare la fața locului Z. Székely; probabil făcea parte din inventarul unui mormânt tumular care se datează, cel mai probabil, în perioada timpurie a epocii bronzului (Z. Székely, *SCIV* 6, 3-4, 1955, p. 860, fig. 9/4).

3. Cugir, jud. Alba, pct. Pârâul Bugului. Descoperire întâmplătoare în 1973; piesa făcea parte dintr-un depozit databil în hallstattul timpuriu (seria Cincu-Suseni) (Ciugudean, Aldea, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien II*, Bistrița/Cluj-Napoca, 2005, p. 98 (nr. 20), fig. 8/1).

4. Mihai Viteazu, jud. Constanța, Descoperire întâmplătoare, cercetare la fața locului M. Irimia; probabil făcea parte din inventarul unui mormânt tumular de tip Jamnaja (Irimia, *SCIVA* 32, 1981, 3, p. 347 urm, fig. 2/2).

5. Odaia Turcului (com. Mătășaru), jud. Dâmbovița. Descoperire sistematică (săpături) în 1981, probabil într-un nivel cu ceramică de tip Glina.

6. Taraclia, Basarabia. Descoperire sistematică (săpături); făcea parte din inventarul unui mormânt tumular de tip Jamnaja (Agul'nikov, în *Severnoe pričernomor'e: ot eneolita k antičnosti*, Tiraspol, 2002, p. 88 urm, fig. 4/3).

7. Târpești, jud. Neamț, pct. Râpa lui Bodai. Descoperire sistematică (săpături) într-un nivel cu ceramică de tip Noua și, probabil, din bronzul timpuriu (Marinescu-Bîlcu, *Târpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR International Series 107, 1981, p. 104, fig. 215/6).

C. Lista pumnalelor miniaturale cu placă arcuită semicircular și secțiunea lamei lenticulară, din spațiul carpato-dunărean:

1. Belotić, Serbia, pct. Šumar. Descoperire sistematică (săpături); făcea parte din inventarul unui mormânt tumular databil în bronzul timpuriu (M. și D. Garašanin, *Zbornik Beograd 1*, 1958, p. 20, fig. 2).

2. Bocșa Montană, jud. Caraș-Severin. Descoperire întâmplătoare în zona unei așezări de tip Coțofeni (Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 17, pl. 8/28).

3. Branet (com. Bârza), jud. Olt. Descoperire sistematică (săpături) într-un nivel cu ceramică de tip Glina (Ulanici, CAMNI 2, 1976, p. 54, fig. 18/3).

4. Mokrin, Serbia. Descoperire sistematică (săpături); piesa făcea parte din inventarul M. 168, mormânt de tip Periam-Pecica (Jovanović, în *Mokrin II. Early Bronze Age Necropolis*, Beograd, 1972, p. 30. pl. I/3).

5. Odaia Turcului (com. Mătășaru), jud. Dâmbovița. Descoperire sistematică (săpături) într-un nivel cu ceramică de tip Odaia Turcului (Tudor, *Dacia NS 26*, 1982, p. 67, fig. 6/19).

D. Lista secerilor arhaice cu capătul mânerului lățit:

1. Căzănești (jud. Vâlcea), pct. Cărămidărie. Descoperire întâmplătoare în cadrul unei așezări cu ceramică de tip Coțofeni și Glina, precum și dintr-o fază târzie Verbicioara (Gh. Petre-Govora, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995, p. 37, fig. 2/4).

2-3. Deva (jud. Hunedoara), pct. Cetățuia. Depozit descoperit întâmplător compus din două seceri (dintre care una fragmentară) și zece colane (I. Nestor, *Dacia 9-10*, 1941-1944, p. 165 urm, fig. 3; M. Petrescu-Dîmbovița, *PBF XVIII*, 1, 1978, p. 9, nr. 1-2, pl. 18 A).

4. Jud. Brașov. Seceră ale cărei loc și condiții de descoperire nu se cunosc (inedită)⁶⁴.

5. Livezile (jud. Alba), pct. Obârșie. Descoperire întâmplătoare în cadrul unei așezări cu fragmente ceramice de tip Coțofeni și Wietenberg (N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA 19, Bonn, 1994, p. 233, pl. 149/7).

6-7. Odaia Turcului (com. Mătășaru), jud. Dâmbovița. Descoperiri sistematice (săpături), una dintre piese provenind din cadrul așezării de tip Glina.

8. Sighișoara (jud. Mureș), pct. Dealul Turcului. Descoperire întâmplătoare în zona cunoscutei așezări de tip Wietenberg (K. Horedt, *Dacia NS 4*, 1960, p. 129, fig. 13/1; Petrescu-Dîmbovița, *PBF XVIII*, 1, 1978, p. 9, nr. 3, pl. 278/3; N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA 19, Bonn, 1994, p. 233, pl. 130/2).

⁶⁴ Piesa se păstrează în colecțiile Muz. Brașov (fără număr de inventar) și mi-a fost arătată de colegul Florin Moței, căruia îi mulțumesc. Are capătul lățit în ambele direcții, iar arcuirea lamei o apropie tipologic de piesa de la Sighișoara-Dealul Turcului.

METAL PIECES FOUND IN THE EARLY BRONZE AGE SETTLEMENT OF ODAIA TURCULUI (DÂMBOVIȚA COUNTY)

ABSTRACT

The paper provides a detailed description of six metal pieces found during the excavations at the Early Bronze Age settlement of Odaia Turcului (Dâmbovița county). In the Glina levels there were found four pieces: a fragmentary flat axe, a tongued dagger, a fragmentary sickle and a chisel. In level 4 was found a miniature dagger together with pottery of Odaia Turcului type. There is also a fragmentary sickle whose initial context is uncertain.

There is a discussion about the context in which similar pieces occur throughout the Carpathian and Danubian area, as well as about the great importance of such pieces in reconstructing the contact routes in Early Bronze Age. The flat axe and the chisel are typical artifacts for Glina settlements. The tongued dagger indicates contact relationships with the Jamnaja area; this shape is to be found in Vučedol area too, as some moulds suggest. The miniature dagger with rivets is a common shape in Central and Western Europe during the Early and the beginning of Middle Bronze Age. The sickles found in Glina settlements resemble those that were found in Wietenberg settlements of Transilvania.

EXPLANATION OF PLATES

Fig. 1. Metal pieces found in the settlement of Odaia Turcului. 1. tongued dagger; 2. miniature dagger with rivets; 3. fragmentary flat axe; 4. fragmentary sickle; 5. chisel.

Fig 2. Odaia Turcului. 1. the plan positioning of Pits 1-3 of SI/1987 (X=the projection of the spot where the flat axe was found). 2. the vertical positioning of Pit 1 on the western profile of S.A/1996 (X=projection of the spot where the fragmentary sickle was found).

Fig. 3. The occurrence of flat axes of Glina-type (the numbers are similar with Annexe A).